

M U Z E U M A R C H E O L O G I C Z N E W P O Z N A N I U

FONTES

ARCHAEOLOGICI POSNANIENSES

ANNALES MUSEI ARCHAEOLOGICI POSNANIENSIS

VOL. 56

POZNAŃ
2020

Rada Redakcyjna
JANUSZ CZEBRESZUK, MICHAŁ KOBUSIEWICZ, ALEKSANDER KOŚKO,
HANNA KÓČKA-KRENZ, MARZENA SZMYT

Redaktor naczelny
MARZENA SZMYT

Redaktor tomu
MARZENA SZMYT

Recenzenci tomu
WOJCIECH BLAJER, KRZYSZTOF CIAŁOWICZ, JANUSZ CZEBRESZUK,
TOMASZ JUREK, JACEK KABACIŃSKI, MACIEJ KACZMAREK,
MICHAŁ KARA, HANNA KÓČKA-KRENZ, KAZIMIERZ LEWARTOWSKI,
DANIEL MAKOWIECKI, ANDRZEJ MICHAŁOWSKI,
ZBIGNIEW PILARCZYK, JAN SCHUSTER

Redakcja techniczna
TOMASZ KASPROWICZ

Teksty angielskie
AGATA DREJER-KOWALSKA I AUTORZY

Adres redakcji
ul. Wodna 27, 61-781 Poznań
tel./fax: 0-61 852 82 51
e-mail: muzarp@man.poznan.pl

Ilustracja na okładce:
Naczynie z plastycznym wyobrażeniem napierśnika z cmentarzyska
w Ciężeniu, w powiecie słupeckim. Fot. P. Silska

ISSN 0071-6863
DOI 10.34868/fap.56
Muzeum Archeologiczne w Poznaniu

Druk i oprawa
Drukarnia Biały Kruk Milewscy
Sobolewo, ul. Tygrysia 50, 15-509 Białystok
woj. podlaskie

Spis treści

Od Redakcji.....	5
------------------	---

Temat specjalny:

Contributions to the Mediterranean Archaeology Przyczynki do archeologii śródziemnomorskiej

KATARZYNA DUDLIK, PIOTR ZEMAN	
Entangled Mycenae: towards a model of Mycenaean palatial town	7
Mykeny w sieci powiązań: w stronę modelu mykeńskiego miasta	35
DOI 10.34868/FAP.56.001	
DAWID BOROWKA	
The Sistrum and its Mistress. Some thoughts about the usage of sistrum on Crete and its Hathoric associations	37
Pani Sistrum. Kilka uwag dotyczących znaczenia sistrum na Krecie w kontekście związku instrumentu z boginią Hathor	55
DOI 10.34868/FAP.56.002	
DIANA WOLF	
Embodying Change? Homosomatic Hybridity as Transformational Response in LM II/III Crete	57
Morfizacja zmiany? Hybrydyczność homosomatyczna jako odpowiedź na transformacje późnego okresu minojskiego (LM II/III) na Krecie	66
DOI 10.34868/FAP.56.003	
CEZARY BAHYRYCZ	
Central Macedonia in Relation to the North and South. Northern Aegean in the Light of Ceramic Evidences. Case of Mycenaean and Incised/ Encrusted Ware	67
Środkowa Macedonia na tle Północy i Południa. Północna Egea w świetle materiałów ceramicznych. Przypadek ceramiki mykeńskiej i nacinanej/ inkrustowanej	83
DOI 10.34868/FAP.56.004	
PRZEMYSŁAW BOBROWSKI, AGNIESZKA MĄCZYŃSKA	
Clayton ring from Bargat El-Shab (Western Desert, Egypt)	85
Pierścień Claytona z Bargat El-Shab (Pustynia Zachodnia, Egipt)	94
DOI 10.34868/FAP.56.005	

Materiały

DANUTA ŻURKIEWICZ	
Kotowo, stanowisko 1 - osada kultury pucharów lejkowatych z pierwszej połowy IV tys. przed Chr.	97
Kotowo, site 1 – a settlement of the Funnel Beaker culture from the 4th millennium BC	128
DOI 10.34868/FAP.56.006	

BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI, MARTA SIERANT-MROCZYŃSKA	
Ciężań – zapomniane cmentarzysko kultury pomorskiej z unikatowym wyposażeniem	131
Ciężań – forgotten cemetery of the Pomeranian culture with unique grave furnishings	156
DOI 10.34868/FAP.56.007	
LIDIA KAMYSZEK, LESZEK ZYGADŁO	
Cmentarzysko ludności kultury przeworskiej w Ochocicach, stanowisko 5, woj. łódzkie ...	157
Cemetery of the Przeworsk culture community at Ochocice, site 5, Łódź Province	197
DOI 10.34868/FAP.56.008	
BARTŁOMIEJ GRUSZKA	
Znalezisko gromadne przedmiotów żelaznych z wczesnego średniowiecza	
z Lubinicka, pow. świebodziński	199
Find of the early medieval hoard of iron implements from Lubinicko, Świebodzin district ...	213
DOI 10.34868/FAP.56.009	
JUSTYNA KARKUS, PIOTR CHABRZYK, MAGDALENA MAJOREK	
Próba identyfikacji zmarłych pochowanych w krypcie kościoła	
pw. św. Wojciecha i Stanisława w Kaliszu	215
Burials from the crypt of the post-Jesuit church of Saint Adalbert	
and Saint Stanislaus in Kalisz	228
DOI 10.34868/FAP.56.010	
MARCIN IGNACZAK, JAKUB AFFELSKI	
Południowy fragment fortyfikacji miejskich przy Ciemnej Bramce w Poznaniu	229
The southern fragment of city defences at Ciemna Bramka in Poznań	246
DOI 10.34868/FAP.56.011	

Varia

OLGA ADAMCZYK	
Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 2019 roku	249
Report on the activities of the Poznań Archaeological Museum in 2019	249
ANEKS	
Publikacje pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 2019 roku	257
DOI 10.34868/FAP.56.012	

Od Redakcji

Główne części 56. tomu „Fontes Archaeologici Posnanienses” przynoszą prace poświęcone dwóm obszarom badawczym: wschodniemu Śródziemnomorzu oraz Nizowi Polskiemu. Obydwa łączy aktywność polskich archeologów, od lat z sukcesem prowadzących tam badania.

Tematem specjalnym jest zestaw artykułów skoncentrowanych na Egei oraz Egipcie, które naświetlają wybrane problemy archeologii śródziemnomorskiej. Blok tych pierwszych to głosy najmłodszego pokolenia adeptów archeologii, specjalizujących się w badaniach strefy egejskiej. Są one pokłosiem międzynarodowej konferencji studencko-doktoranckiej „Aegean Archeology Students’ Session”, która odbyła się w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu w dniach 7-8 kwietnia 2016 r. Współorganizatorem sesji był Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania młodych badaczy dotyczą przede wszystkim świata minojskiego i mykeńskiego. Uzupełnieniem tej części jest artykuł poświęcony zagadkowemu zabytkowi z Pustyni Zachodniej w Egipcie.

W dziale *Materiały* wracamy najpierw do dwóch znanych od wielu lat stanowisk wielkopolskich: Kotowa i Ciążenia. W obu przypadkach Autorzy proponują reanalizę dawnych źródeł pokazując, jak wiele nowych wiadomości można uzyskać pochylając się nad muzealnymi kolekcjami i archiwaliami. Cztery następne artykuły przedstawiają wyniki najnowszych badań, realizowanych w drugiej dekadzie XXI wieku. Cmentarzysko ludności kultury przeworskiej w Ochocicach, depozyt żelaznych wyrobów z Lubinicka, krypta kaliskiego kościoła pw. św. Wojciecha i Stanisława oraz fragment południowych fortyfikacji Poznania – to nowe źródła, które docenią zarówno archeolodzy i historycy, jak również wszyscy zainteresowani przeszłością naszego regionu i jego otoczenia.

Tom kończy dział *Varia*, w którym publikujemy sprawozdanie z działalności naszego Muzeum w roku 2019.

Marzena Szmyt

Znalezisko gromadne przedmiotów żelaznych z wczesnego średniowiecza z Lubinicka, pow. świebodziński

BARTŁOMIEJ GRUSZKA

Find of the early medieval hoard of iron implements from Lubinicko, Świebodzin district

Abstrakt: W kwietniu 2018 roku w Lubinicku, w pobliżu grodziska w Grodziszczu, pow. świebodziński (stan. 1), w trakcie prac poprzedzających badania geofizyczne odkryto depozyt przedmiotów żelaznych. W skład znaleziska wchodziły dwa sierpy, półkosek, dwa topory i okucie łopaty. Znalezisko to wraz z podobnymi z Moraczewa i Ostrowa koło Mogilna wyznaczają północną granicę występowania gromadnych znalezisk przedmiotów żelaznych z wczesnego średniowiecza na obszarze wschodniego dorzecza Odry. Depozyt nie zawiera przedmiotów mających ściśle określoną chronologię Z tego względu znalezisko możemy datować w szerokich ramach, obejmujących 2. połowę X do 2. połowy XII wieku.

Słowa kluczowe: wczesne średniowiecze, depozyt przedmiotów żelaznych, sierp, półkosek, topór

Abstract: In April 2018 in Lubinicko, near the stronghold in Grodziszcz, Świebodzin area (site 1), during the work preceding the geophysical survey, a hoard of iron implements was discovered. The find included two sickles, a scythe, two axes and a shovel fitting.

This find, together with similar discoveries in Moraczewo and Ostrowo near Mogilno, mark the northern border of the occurrence of hoard of iron artefacts from the early Middle Ages in the eastern basin of the Odra River. The deposit does not contain artefacts with strict chronology. For this reason, the find can be dated in a broad interval, covering the mid-10th to the 12th century.

Keywords: Early Middle Ages, hoard of iron implements, sickle, scythe, axe

Rejon Świebodzina (ryc. 1) jest w ostatnich latach obszarem intensywnych prac badawczych poświęconych zagadnieniom wczesnośredniowiecznego osadnictwa w okresie przed- i wczesnopiastowskim. Od 2015 roku prowadzone są interdyscyplinarne badania zespołu osadniczego w Grodziszczu, obejmującego grodzisko oraz towarzyszącą mu osadę (Gruszka, Michalak 2019)¹. Dotychczas opracowano materiały archiwalne pochodzące z wykopalisk prowadzonych tam w latach 60. XX wieku (Gruszka 2017). Jednym z elementów badań są metodyczne poszukiwania powierzchniowe zarówno na terenie samego zespołu osadniczego (Grodziszcz, stan. 1), jak i jego najbliższego zaplecza. Celem tych ostatnich

jest próba zlokalizowania funkcjonującego z pewnością równoległe z grodem cmentarza. Z kolei w 2009 roku przeprowadzono badania wykopaliskowe na nowo odkrytych wczesnośredniowiecznych osadach w Grodziszczu, stan. 9, 12 i 13 (Łuczak, Gruszka 2017) oraz nieopodal w Glińsku, stan. 1 (Gruszka 2011; prace były prowadzone w związku z budową drogi ekspresowej S3). Równoległe do badań prowadzonych w Grodziszczu są realizowane prace wykopaliskowe na położonej nieopodal wczesnośredniowiecznej osadzie w Świebodzińcu, stan. 11a², odkrytej kilkanaście lat temu przez Marka Nowackiego z Muzeum Regionalnego w Świebodzińcu.

Wyniki badań pozwalają uznać rejon dzisiejszego Świebodzina za obszar, na którym osadnictwo we

¹ Badania w latach 2016-2018 były realizowane w ramach grantu FUGA 4, pt.: „Wczesnośredniowieczne osadnictwo grodowe w części dorzecza środkowej Odry do połowy XI wieku w studiach archeologicznych” finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (UMO-2015/16/S/HS3/00274).

² Badania na stan. 11a są prowadzone przez Pracownię Archeologiczno-Konserwatorską mgr Aliny Jaszewskiej, pracami kieruje mgr Sławomir Kałagate.

wczesnym średniowieczu rozwijało się intensywnie od co najmniej początku VIII wieku. Sprzyjały temu niewątpliwie warunki naturalne (lokalizacja większości osad i grodów na zboczach lub w dolinie szerokiej rynny glacialnej) oraz położenie geograficzne na skrzyżowaniu ważnych arterii komunikacyjnych i handlowych, zarówno lądowych, jak i wodnych, biegnących na osiach wschód-zachód oraz północ-południe. W późniejszym okresie rejon ten z ważnymi grodami w Międzyrzeczu (stan. 1), Świebodzinie (stan. 11) i nieco wcześniej w Grodziszczu (stan. 1) był ważnym punktem strzegącym strategicznego, dogodnego przejścia w kierunku centrum Wielkopolski.

Lokalizacja obszaru badań

W marcu 2018 roku otrzymałem informację, że na łąkach w okolicach Lubinicka, na południowym brzegu Jeziora Lubinieckiego, dokonano przypadkowego odkrycia przedmiotów metalowych o wczesnośredniowiecznej metryce. W skład znaleziska wchodziły topór, dwa odważniki oraz kilka drobnych przedmiotów wykonanych z brązu. Za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze w miejscu odkrycia w kwietniu 2018 roku przeprowadzono nieinwazyjne rozpoznanie. Badania geofizyczne zostały poprzedzone poszukiwaniami z użyciem detektorów metali (ryc. 2). Celem działań było przede wszystkim uprzątnięcie terenu przyszłej prospekcji geofizycznej z zalegających w wierzchnich warstwach gleby współczesnych metalowych śmieci, które w znacznym stopniu zakłócają wyniki badań magnetycznych. W pracach wzięli udział członkowie Lubuskiej Grupy Eksploracyjnej „Nadodrze”.

Obszar, na którym prowadzono rozpoznanie, ma położenie przyjezierne. Znajduje się około 800 m na południowy wschód od grodziska w Grodziszczu (stan. 1; ryc. 3). Pod względem geomorfologicznym zajmuje dno rynny świebodzińsko-podłogórskiej, która jest stosunkowo dużą formą glacialną – jej długość wynosi około 20 km, głębokość rynny osiąga lokalnie ponad 60 m, a szerokość pomiędzy jej górnymi krawędziami wynosi od około 2,5 km do 4-5 km. Rynna najbardziej efektownie jest wykształcona w okolicach Świebodzina, gdzie jest najwyższa i najgłębsza, a jej stoki osiągają 62-65 m deniwelacji (Twardy, Forysiak 2017: 15-16, ryc. 16).

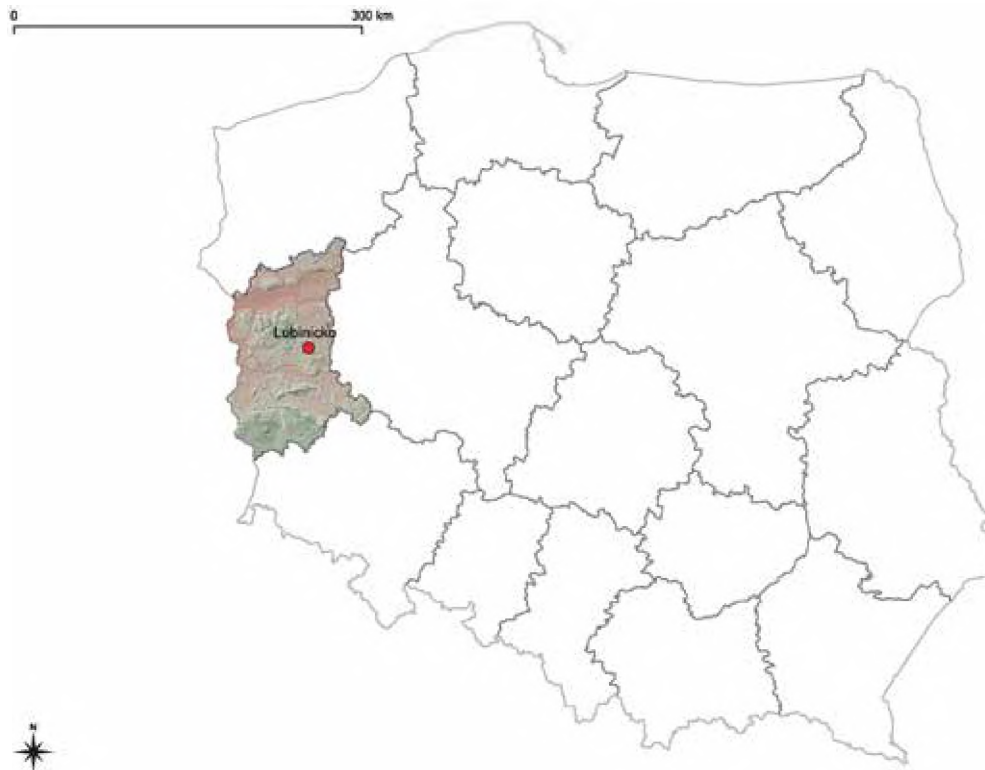
Prospekcja powierzchniowa została przeprowadzona w obrębie wcześniej wytyczonych obszarów, będących jednocześnie osnową geodezyjną badań geofizycznych. W środkowej partii badanego obszaru na głębokości około 10-15 cm odkryto pierwszy element depozytu – topór (nr inw. Lub. 2/2018), tuż poniżej, na głębokości 15-20 cm, natrafiono na kolejne znaleziska: dwa sierpy, zgięty półkosek, pod którym leżał fragment okucia łopaty (ryc. 4). W miejscu odkrycia założono niewielki wykop o wymiarach 0,7 m × 0,7 m. Bezpośrednio pod wymienionymi przedmiotami odkryto kolejny topór (ryc. 5) oraz dwa nieokreślone bliżej fragmenty przedmiotów (jeden z nich jest być może elementem sierpa). Głębokość zalegania depozytu nie przekraczała 30 cm poniżej współczesnego poziomu gruntu. W wykopie nie stwierdzono także widocznych śladów po wkopie oraz nie odkryto innych przedmiotów zabytkowych. Znaleziska nie nosiły również śladów świadczących o ich zawinięciu w tkaninę.

Opis przedmiotów

W skład depozytu wchodziły:

Topór (nr inw. Lub. 1/2018; ryc. 6: 1) o dosyć masywnym, asymetrycznym i lekko opadającym w stosunku do osi pionowej toporzyska żelźcu. Światło osady jest migdałowate. Osada jest zaopatrzona w wyodrębnione, trójkątne wąsy. Obuch jest wieloboczny. Masywna szyjka przechodzi w szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze zakończone brodą. Na ostrzu jest dobrze widoczna nakładka. Stan zachowania jest dobry, jedynie w partii brody ostrze jest lekko uszkodzone. Wymiary: długość: 17 cm, wysokość ostrza: 9,8 cm; najmniejsza wysokość szyjki: 3 cm; szerokość osady: 4,5 cm; wysokość osady: 4 cm; wysokość osady z wąsami: 5,7 cm; światło osady: 3,3 cm × 3,9 cm.

Topór (nr inw. Lub. 2/2018; ryc. 6: 2) o dosyć masywnym, szerokim i lekko opadającym w stosunku do osi pionowej toporzyska żelźcu. Światło osady jest półowalne. Osada jest niewyodrębniona, obuch spłaszczony. Masywna szyjka przechodzi w szerokie, asymetryczne, łukowate ostrze. Stan zachowania jest dobry. Nieznacznie wyszczerbiona jest górna część ostrza. Wymiary: długość: 17,5 cm, wysokość ostrza: 9,1 cm; najmniejsza wysokość szyjki: 3,9 cm; szerokość osady: 4,1 cm; wysokość osady: 5,3 cm, światło osady: 2,3 cm × 4 cm.

Ryc. 1. Lokalizacja miejsca odkrycia depozytu na tle mapy Polski. Oprac. B. Gruszka

Ryc. 2. Lubinicko, pow. świebodziński. Badania geofizyczne i powierzchniowe, kwiecień 2018 roku. Fot. B. Gruszka

Półkosek (nr inw. Lub. 3/2018; ryc. 7: 1). Wykonany z taśmy żelaznej o długości około 45 cm i pierwotnej szerokości ostrza około 4 cm. Trójkątny, zwężający się trzpień o długości około 9 cm jest na końcu uformowany w zagięty ku górze kolec. Krawędź zewnętrzna brzeszczotu o grubości około 0,5 cm została wykonana poprzez sklepanie taśmy żelaznej. Stan zachowania przedmiotu jest dobry. Na znacznej długości krawędź tnąca brzeszczotu jest uszkodzona.

Sierp (nr inw. Lub. 4/2018; ryc. 7: 2). Wykonano go z taśmy żelaznej o długości około 33 cm, szerokości 1,7 cm i grubości do 0,3 cm. Brzeszczot jest silnie łukowaty. Zakończenie trzpienia jest odgięte pod kątem prostym i znajduje się w tej samej płaszczyźnie co ostrze. Obie krawędzie brzeszczotu są zachowane w dobrym stanie. Brak jest ostrza.

Sierp (nr inw. Lub. 5/2018; ryc. 7: 3). Wykonano go z taśmy żelaznej o długości około 29 cm, szerokości 1,3 cm i grubości do 0,25 cm. Brzeszczot silnie łukowaty. Brak jest zachowanego ostrza (być może jest nim jeden z nieokreślonych przedmiotów żelaznych wchodzących w skład depozytu) oraz trzpienia. Obie krawędzie brzeszczotu są w dobrym stanie.

Żelazne okucie łopaty (ostrze) (nr inw. Lub. 6/2018; ryc. 7: 4). Wykonano je z dwóch sklepanych ze sobą blach żelaznych o grubości około 0,1 cm, pomiędzy którymi znajduje się żelazna wkładka. Ostrze o długości około 18 cm jest z obu stron zaokrąglone. Wysokość części pracującej wynosi około 5 cm, a grubość przy krawędzi dolnej około 0,3 cm. W miejscu styku z drewnianą częścią łopaty, grubość okucia wynosi około 0,8 cm.

Dwa nieokreślone przedmioty. Pierwszy (nr inw. Lub. 6/2018; ryc. 7: 5) wykonano z taśmy żelaznej o trójkątnym przekroju. Zachowana długość przedmiotu wynosi 8 cm, szerokość 0,2 cm w części grzbietowej i 0,1 cm w partii dolnej. Prawdopodobnie jest to fragment ostrza sierpa (nr inw. Lub. 4/2018). Drugi (ryc. 7: 6) wykonano z żelaznego drutu o kwadratowym przekroju o bokach 0,2 cm do 0,3 cm. Zachowana długość wynosi 9 cm. Jedna część została ukształtowana w formie kolca.

Poszczególne przedmioty składające się na depozyt z Lubinicka są częstymi elementami innych wczesnośredniowiecznych gromadnych znalezisk przedmiotów żelaznych z terenu Polski (Poleski

2004: 169-170; Jaworski 2005) (ryc. 8) i obszarów ościennych (Bartošková 1986; Henning 1987). W Polsce depozyty zawierające (w różnych konfiguracjach) m.in. sierpy, półkoski, topory czy fragmenty okuć łopat odkryto np. w Wałbrzychu Starym Książu (m.in. półkosek; Jaworski 1994: 514), w Trepczy na grodzisku „Fajka” (depozyt 1: m.in. dwa topory i fragment półkoska; Ginalski 1997: 226, 229, ryc. 6, 7: a), na grodzisku wiślańskim w Damnicach (12 sierpów, Żaki 1974: 293) na stanowisku w Nowej-Hucie Mogile (m.in. dwa topory, Hachulska-Ledwos 1959, ryc. 1), na osadzie w Wieliczce, stan. II (m.in. fragment okucia łopaty; Reguła 1994: 128), na stan. 4 w Podłężu (m.in. półkosek; Reguła 1997, ryc. 5: k), w Ostrowie koło Mogilna (m.in. trzy półkoski i trzy sierpy; Hensel, Hilczer-Kurnatowska 1972: 299-300), w podwalinie wału grodziska w Morawczewie, stanowisko 1 (owinięte tkaniną topór oraz dwa noże; Strzyżewski, Łastowiecki, Kara 2003: 89, ryc. 10) i na stan. 3 w Sadowie (m.in. dwa sierpy, półkosek i topór; Kolenda, Chrzan 2012, ryc. 12: 6-8; Kolenda 2013).

Oba topory wchodzące w skład depozytu z Lubinicka można zaliczyć do okazów o szerokich ostrzach. Pierwszy z nich (ryc. 6: 1) należy zaklasyfikować do wariantu IIB.5.1 według typologii Piotra Kotowicza (2018: 75-76). Można wskazać kilka analogii wśród znalezisk z obszaru Polski. Podobne topory pochodzą z jeziora Lednickiego. Pierwszy z nich datowany na XI-XII wiek odkryto na stanowisku Rybitwy-Ostrów Lednicki 3a (Borowczak 2008: 136, kat. 136; Kotowicz 2018, tabl. XCII: 30). Drugi z toporów znaleziono przy reliktach mostu wschodniego. Zabytek został wydatowany na 2. połowę X – 1. połowę XI wieku (Sankiewicz, Wyrwa 2013, kat. 115, tabl. LVIII; Górecki 2001: 140, tabl. 14: 11, ryc. 84: 4; Borowczak 2008: 82, kat. 27). Inny podobny egzemplarz pochodzi również z badań podwodnych i odkryto go na stan. 3 w Bobięcinie (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, ryc. 23: h). Podobny topór, jednak o nie tak szerokim ostrzu jak w przypadku egzemplarza z Lubinicka, znamy z miejscowości Noskowo, pow. sławieński, stanowisko 2 (Kotowicz 2018: 92, tabl. LVI: 4). Zbliżony egzemplarz wchodził także w skład wspomnianego już depozytu, który odkryto w podwalinie młodszego wału grodziska w Morawczewie, stan. 1, którego budowę można datować na 1. połowę X wieku (Strzyżewski,

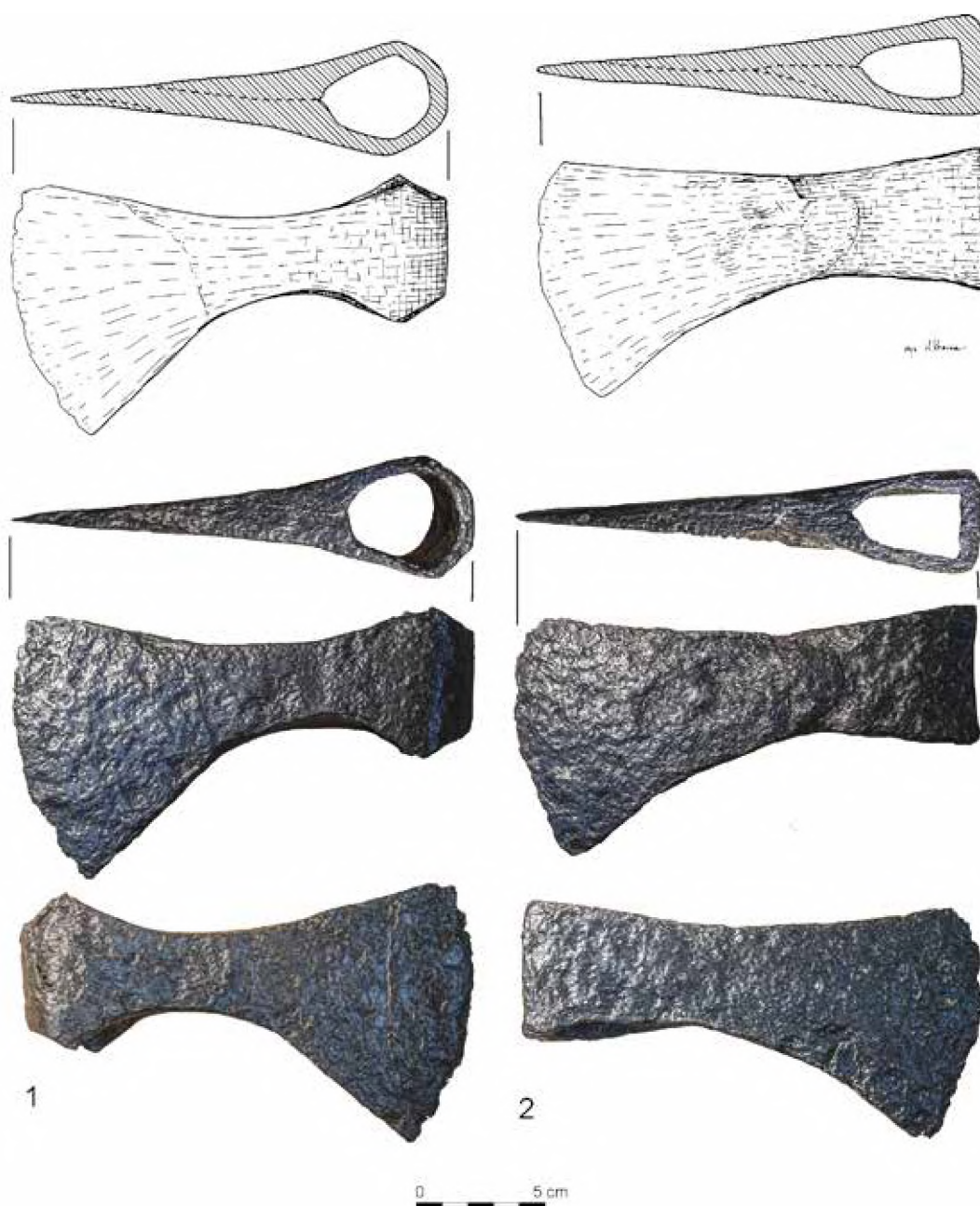
Ryc. 3. Lokalizacja miejsca odkrycia depozytu względem grodziska w Grodziszczu, stan. 1. Oprac. B. Gruszka

Ryc. 4. Lubinicko, pow. świebodziński. Elementy depozytu przedmiotów żelaznych – sierpy, półkosek i okucie łopaty *in situ*. Fot. S. Kałagate

Ryc. 5. Lubinicko, pow. świebodziński. Wykop sondażowy w miejscu odkrycia pierwszych elementów depozytu. Obrysowano miejsce zalegania jednego z toporów. Fot. H. Sempoch

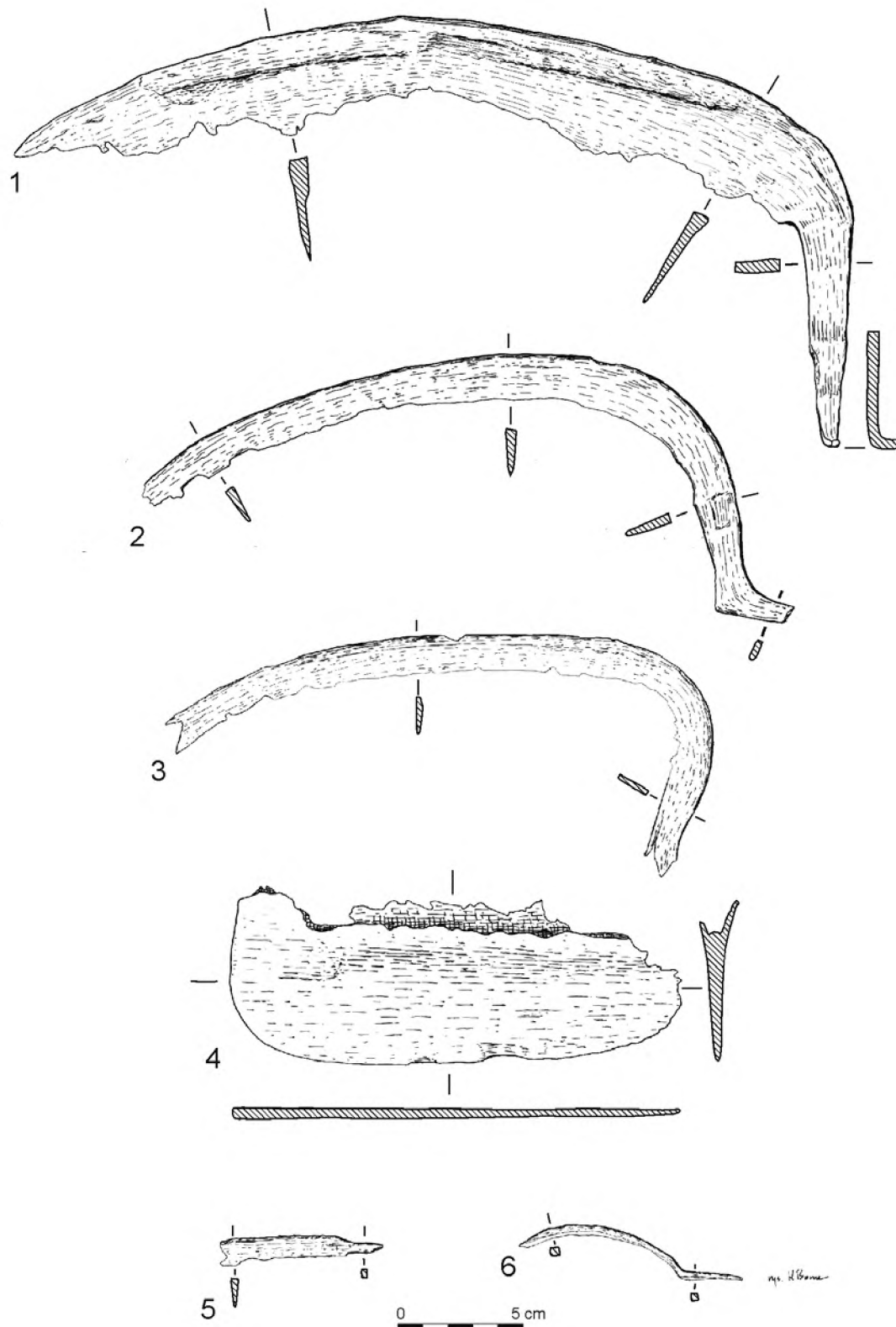
Ryc. 6. Lubinicko, pow. świebodziński. Elementy depozytu przedmiotów żelaznych: 1 – topór (nr inw. Lub. 1/2018); 2 – topór (nr inw. Lub. 2/2018). Rys. H. Bona, fot. B. Gruszka

Łastowiecki, Kara 2003, ryc. 10: 1). Według Piotra Kotowicza okres występowania toporów zaliczonych do wariantu IIB.5.1 jest szeroki. Z przedstawionego przez badacza przeglądu wynika, że tego typu egzemplarze występują przede wszystkim od X do I. połowy XIII wieku (Kotowicz 2018: 76).

Z kolei drugi z toporów, który wchodził w skład depozytu (ryc. 6: 2), można sklasyfikować jako nowy wariant IIB.1.3 według typologii Piotra Kotowicza (inf. ustna P.N. Kotowicza). Dotychczas nie znamy z terenu Polski analogicznych toporów o wczesnośredniowiecznej metryce. Ścisłych analogii nie ma jednak także w inwentarzach późnośredniowiecznych z pogranicza Śląska, Wielkopolski, Brandenburgii i Łużyc (Michalak 2019: 155-169, tabl. 77-81). Zbliżony egzemplarz odkryto w trakcie badań podwodnych w Lubniewicach, stan. 9 (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016: 90, ryc. 74: d), choć w tym przypadku ostrze jest węższe oraz nieco inaczej ukształtowane obuch. Zbliżony do omawianego topora jest również egzemplarz z Raciąża, datowany na koniec I. połowy XIII wieku do 1305 roku (Głosek 1996, tabl. IX: H, kat. 83). Warto dodać, że topór z Lubinicka wykazuje także pewne podobieństwa do toporów typu A lub K w systematyce Jana Petersena, która grupuje wczesnośredniowieczną broń z terenu Skandynawii, głównie Norwegii (Petersen 1919: 44, ryc. 41) oraz do tzw. siekiero-młotów znanych z obszaru wczesnośredniowiecznej Norwegii (Rygh 1885, nr 556, 557).

Przyjmuje się, że półkoski służyły do koszenia traw (Moszyński 1967: 208). Podobną funkcję pełniły sierpy, zwłaszcza te o gładkim ostrzu (Niesiołowska-Wędzka 1974: 173-174; Moszyński 1967: 205). Sierpom przypisuje się także inne funkcje, m.in. broni siecznej (Schuldt 1965: 100; Niesiołowska-Wędzka 1974: 174; Żaki 1974: 293; Janowski, Kurasiński 2010: 91-91, przyp. 80 – tam dalsza lit. na ten temat). Przedmioty te miały także walory symboliczne w sferze mityczno-magicznej społeczeństw wczesnośredniowiecznych (Chudziak 2005: 202; Janowski, Kurasiński 2010: 92-94; Tietz 2020), a znaczenie sierpów jako istotnych narzędzi w gospodarstwie domowym mieszkańców wsi było żywe w Polsce jeszcze do niedawna (Tietz 2020: 39-41, 49-51).

W ostatnich latach znacznie wzrosła liczba znalezisk półkosków i sierpów, głównie dzięki prowadzonym badaniom podwodnym na obszarze Pomorza, Wielkopolski i ziemi lubuskiej (Kurnatowska 2000; Kola, Wilke 2014; Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011; 2016; Chudziak, Kaźmierczak 2014; Tietz 2020, ryc. 1). Z najbliższej okolicy stanowiska w Lubinicku znamy egzemplarz sierpa z Grodziszcz, stan. 1. W tym jednak przypadku jest to zapewne znalezisko z późnego średniowiecza (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016: 58, ryc. 42: a). Kolejne przykłady pochodzą z Chyciny, stan. 19, gdzie w wodach jeziora Długie odkryto pięć egzemplarzy datowanych na wczesne średniowiecze (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016: 39, ryc. 20). Dwa sierpy i półkosek są znane także z Lubniewic, stan. 9 (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016, ryc. 78). Z terenu Wielkopolski pochodzi pięć fragmentów sierpów i fragment półkoska, które odkryto w Łoniewie, stan. 1 (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011: 111, ryc. 88: a-e). Z Nętna, stan. 38, z wód jeziora Gągnowo pochodzi siedem sierpów lub ich fragmentów oraz dwa półkoski (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, ryc. 111 :a-h; 2016, ryc. 164: b, c). Z kolei z badań prowadzonych na lądzie egzemplarz półkoska znamy ze Zbąszynka, gdzie odkryto go w relikwach drewniano-ziemnych umocnień grodu z XII wieku (Magda-Nawrocka 2008, ryc. 2). Najstarszy egzemplarz półkoska pochodzi z osady w Osiecznicy, stan. 1 koło Krosna Odrzańskiego z warstwy datowanej przez Edwarda Dąbrowskiego na VI wiek (Dąbrowski 1999: 57). Z rysunku i opisu przedstawionego w polowym inwentarzu zabytków wydzielonych z sezonu badań w 1970 roku wynika, że przedmiot interpretowany jako fragment półkoska został znaleziony w warstwie I (humus) na głębokości około 30 cm poniżej współczesnego poziomu gruntu. Zły stan zachowania przedmiotu uniemożliwia jednak dokładną identyfikację i nie można wykluczyć, że jest to fragment przedmiotu o zupełnie innej funkcji. Ponadto, jak zauważył Krzysztof Jaworski, dotychczas nie znamy znalezisk półkosków pochodzących sprzed połowy VIII wieku (Jaworski 2005: 246). Kolejny fragment odkryto na grodzisku w Smolnie Wielkim, a cały okaz pochodzi z grodziska w Krośnie Odrzańskim. W tym ostatnim przypadku chronologię znaleziska określono na IX wiek

Ryc. 7. Lubinicko, pow. świebodziński. Elementy depozytu przedmiotów żelaznych: 1 – półkosek (nr inw. Lub. 3/2018); 2 – sierp (nr inw. Lub. 4/2018); 3 – sierp (nr inw. Lub. 5/2018); 4 – fragment przedmiotu żelaznego (nr inw. Lub. 6/2018); 5 – fragment przedmiotu żelaznego (nr inw. Lub. 7/2018); 6 – fragment przedmiotu żelaznego (nr inw. Lub. 8/2018). Rys. H. Bona

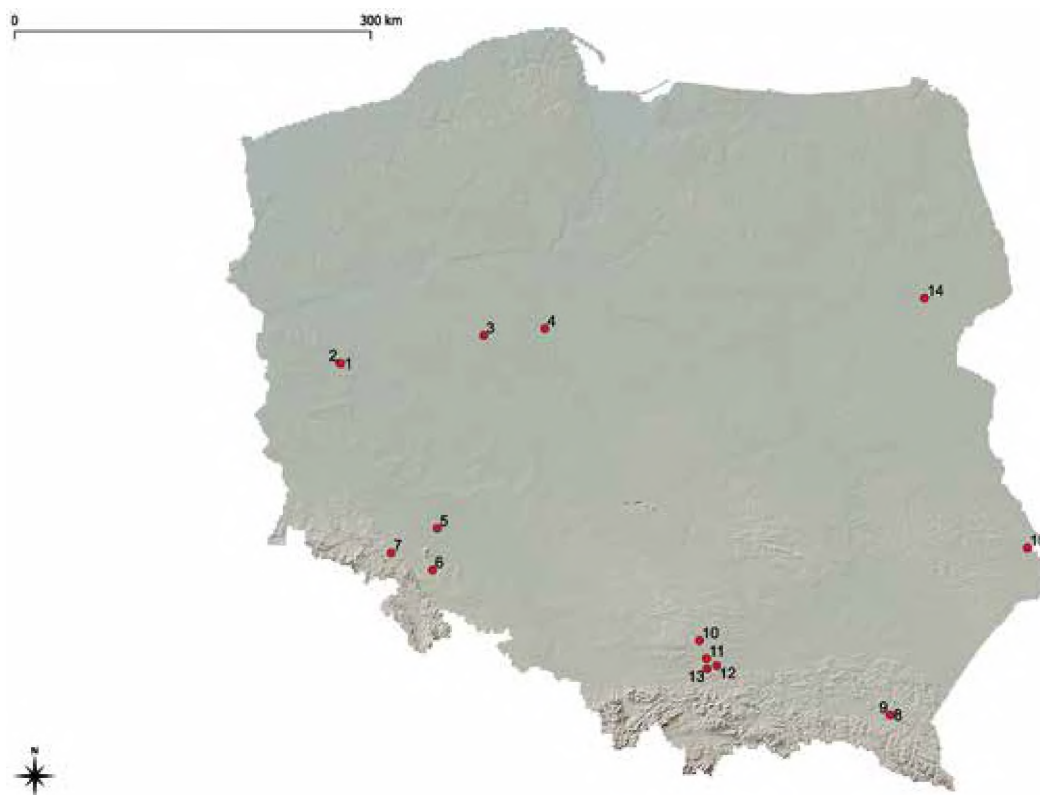
(Dąbrowski 1999: 58). Z tego samego okresu pochodzi żelazny sierp odkryty na osadzie w Lubrzy, stan. 42 (Tabaka, Zamelska-Monczak 2011, tab. 5, poz. 9). Zdecydowana większość sierpów znanych z terenu Pomorza, Wielkopolski i ziemi lubuskiej należy do odmiany B I według typologii Magdaleny Beranovej (1980: 198-204).

Okucia łopat datowane na okres wczesnego średniowiecza nie należą do częstych znalezisk. Odkrywane są najczęściej na obszarach położonych na południe od Polski (Henning 1987: 72-76, ryc. 32; Müller 1982), choć znane są także z terenów Niemiec (Messal 2015: 95-96, ryc. 82: 1; Paddenberg 2004: 54). Znajdowane są jako części depozytów przedmiotów żelaznych lub jako pojedyncze znaleziska. Z obszaru Polski fragment żelaznego okucia łopaty wchodził w skład depozytu odkrytego na stan. 11 w Wieliczce (Reguła 1995). Element taki odkryto także w trakcie poszukiwań podwodnych prowadzonych w Mogilnie, stan. 2 (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2011, ryc. 93: d). Z kolei z pogranicza morawsko-słowackiego są znane dwa okucia łopat, które były częścią dużego znaleziska gromadnego z miejscowości Moravský Ján, okr. Senica datowanego na VII-IX wiek (Bartošková 1986: 34, 71, ryc. 12: 36, 37; Borzová 2010). Znaleźisko z Lubiniecka formą nawiązuje do dwóch okuć odkrytych we wschodniej części głównego członu grodziska w Mikulčycach (Poláček 2003: 606-607, 647, ryc. 13: 1, 2). Według Andrei Bartoškové okucia łopat nie są dobrym wyznacznikiem chronologicznym (Bartošková 1986: 71). Pojawiają się już w okresie lateńskim (Borzová 2010: 13-14; Musil 2010: 167) i w niezmienionej formie trwają do wczesnego średniowiecza (Borzová 2010: 14; Henning 1987, ryc. 30). Jan Musil na podstawie źródeł ikonograficznych i znalezisk archeologicznych zaproponował typologię średniowiecznych żelaznych okuć łopat, według której znaleźisko z Lubiniecka można zaklasyfikować do jednego z wariantów typu A (Musil 2010, ryc. 1). Lumír Poláček w przypadku znalezisk z Mikulčyc widzi zastosowanie łopat okutych w żelazne zakończenia w ogrodnictwie, uprawie warzyw i owoców, w pracach na winnicy oraz jako narzędzie uniwersalne w innych pracach ziemnych (Poláček 2003: 606-607).

Chronologia

Znaleźisko gromadne przedmiotów żelaznych odkrytych w Lubinicku nie zawiera zabytków, które są pomocne przy ustaleniu czasu jego zdeponowania. Najbardziej czułe pod tym względem są topory, choć i dla nich nie dysponujemy analogiami dobrze osadzonymi w czasie, z wyjątkiem dobrze datowanego topora z Moraczewa. Sytuacji nie ułatwia także to, że obszar, na którym dokonano odkrycia, nie został objęty dotychczas systematycznymi pracami archeologicznymi (te planowane są na lato 2021 roku), które mogłyby wyjaśnić problem funkcji i chronologii stanowiska. W obecnym etapie badań można założyć, że stanowisko w Lubinicku jest czasowo i funkcjonalnie związane z pobliskim zespołem osadniczym w Grodziszczu, stan. 1, którego czas funkcjonowania przypada na 2. połowę IX do początku XII wieku. Prowadzone tam badania pozwoliły na ustalenie, że około połowy X wieku wzniesiono masywne wały o konstrukcji drewniano-kamiennej w konstrukcji przekładkowej. Rozbudowa umocnień nastąpiła pod koniec XI lub na początku XII wieku. Zapewne w 2. połowie XII wieku gród został opuszczony, a jego rolę jako ośrodka administracyjno-politycznego przejął ośrodek w pobliskim Świebodzinie (stan. 11). Ślady późniejszego użytkowania wyspy na jeziorze Lubinieckim, na której znajdował się gród (Grodziszczce, stan. 1), pochodzą już z późnego średniowiecza (w trakcie prospekcji podwodnej odkryto sierp oraz kłódkę datowane na podokres późnego średniowiecza (Chudziak, Kaźmierczak, Niegowski 2016, ryc. 42: a, b), a podczas prac powierzchniowych znaleziono późnośredniowieczną plombę).

Zakładając, że stanowisko w Lubinicku tworzyło wraz z pobliskim grodem i osadą towarzyszącą jeden zespół osadniczy oraz nie dysponując innymi, pewnie datowanymi znaleziskami z Lubiniecka, chronologię depozytu musimy umieścić w dosyć szerokich ramach czasowych funkcjonowania obu faz grodowych w Grodziszczu. Przypadają one od 2. połowy X do 2. połowy XII wieku. Uściślenie przedziału czasu, w jakim doszło do zdeponowania przedmiotów, będzie możliwe po przeprowadzeniu badań wykopaliskowych, których wyniki powinny umożliwić lepsze rozpoznanie charakteru i funkcji stanowiska w Lubinicku.

Ryc. 8. Rozmieszczenie gromadnych znalezisk przedmiotów żelaznych z obszaru Polski. 1 – Lubinicko; 2 – Grodziszczce, stan. 1; 3 – Moraczewo, stan. 1; 4 – Ostrowo; 5 – Sadków, stan. 3; 6 – Gilów, skarb II; 7 – Wałbrzych Stary Książ; 8 – Trepcza, stan. 2, skarb 1; 9 – Trepcza, stan. 2, skarb 2; 10 – Darnice; 11 – Kraków Nowa Huta, stan. 1; 12 – Podłęże, stan. 4; 13 – Wieliczka, stan. 11; 14 – Brańsk, stan. 1; 15 – Hrubieszów-Podgórze, stan. 5. Oprac. B. Gruszka

Charakter depozytu

W depozycie z Lubinicka, w przeciwieństwie do większości znalezisk gromadnych przedmiotów żelaznych z terenu Polski, Czech, Słowacji czy Niemiec, brak jest żelaznych okuć radlic czy elementów krojów – narzędzi jednoznacznie związanych z uprawą ziemi, a przede wszystkim z jednym z etapów tego procesu, czyli z orką.

Jak wykazały dotychczasowe badania prowadzone na pobliskim grodzisku w Grodziszczu, podstawą gospodarki żywieniowej lokalnej społeczności mogła być przede wszystkim hodowla oraz eksploatacja pożytków leśnych, w tym myślistwo (Makowiecka, Makowiecki 2017: 298), a zapewne także rybołówstwo i zbieractwo. Zdecydowanie mniejsze znaczenie odgrywała uprawa ziemi (Milecka 2017: 37, 39, 40). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że spostrzeżenia dotyczące sposobu pozyskiwania żywności przez

społeczeństwa wczesnośredniowieczne zamieszkujące rejon dzisiejszego Świebodzina są charakterystyczne dla większej strefy obejmującej obszar Środkowego Nadodrza (Makowiecki, Makowiecka 2006; Makowiecki *et al.* 2014).

Czy zatem brak narzędzi ornych, będących charakterystycznym elementem niemal wszystkich znalezisk gromadnych przedmiotów żelaznych z Polski czy z krajów ościennych, jest przypadkowy, czy może faktycznie odzwierciedla zestaw lub część zasobu narzędzi wykorzystywanych w codziennych procesach gospodarczych lokalnej społeczności? Warto odnotować, że z obszaru Środkowego Nadodrza jedyne znane narzędzia z wczesnego średniowiecza związane z przetwórstwem produktów zbożowych to kamienie żarnowe (nieckowate i obrotowe), rozcieracze oraz prażnice. Te ostatnie, oprócz wykorzystywania w procesach produkcji pożywienia, mogły

pełnić także wiele innych funkcji (np. Paternoga, Rzeźnik 2007). Jedenaście rotacyjnych kamieni żarnowych lub ich fragmentów oraz żarno nieckowate pochodzi z rozległej osady produkcyjnej w Lubrzy, stan. 42 (Jórdeczka, Mrozek-Wysocka 2011: 786-790). Podobne żarno znamy z osady z VII wieku z Jordanowa, stanowisko 7, pow. świebodziński.

Znalezisko gromadne z Lubinicka wraz z depozytem z grodziska w Grodziszczu, stan. 1 (w skład depozytu wchodzi m.in. element zamka, fragment sierpa, ościę, grot włóczni i dłuto) oraz znaleziskami z miejscowości Ostrowo koło Mogilna i z Moraczewa wyznaczają na obszarze wschodniego dorzecza Odry północny zasięg występowania wczesnośredniowiecznych gromadnych znalezisk przedmiotów żelaznych w typie depozytów naddunajsko-bałkańskich. Lokalizacja pozostałych odkryć na terenie Polski, przede wszystkim na obszarach Przedgórze Sudeckiego oraz Małopolski (ryc. 8) wraz z występowaniem tam typowych elementów związanych z określonym modelem kultury elitarniej Wielkich Moraw, a następnie Przemyslidów (Jaworski 2005: 263-301; Poleski 2013: 179-184) wzmacnia hipotezę o dużej roli obszarów zakarpaccich w zaistnieniu tego fenomenu w południowej części Polski. Część badaczy wskazuje, że idea ta mogła przetrwać na terenach położonych na południe od Karpat i Sudetów do końca X wieku lub nawet do następnego stulecia (Poleski 2004: 169-170). Północne dorzecze Dunaju oraz Bałkany to dobrze udokumentowany archeologicznie obszar występowania depozytów przedmiotów żelaznych we wczesnym średniowieczu (Müllerová 2020; Curta 2011, ryc. 1; Bartošková 1986).

W kontekście występowania tego zjawiska warto także wskazać na inny możliwy kierunek inspiracji płynący z kręgu kultury skandynawskiej okresu wikińskiego, a zwłaszcza z obszaru Norwegii. W literaturze można spotkać poglądy, że występowanie skarbów złożonych przede wszystkim z grzywnien siekieropodobnych, zarówno na obszarze Wielkich Moraw, jak i w Skandynawii, a także na terenie południowej Polski, to między innymi efekt ożywionych kontaktów interregionalnych na osi północ-połu-

dnie (Szmoniewski 2010). Jednak zarówno depozyt z Lubinicka, jak i pozostałe zaprezentowane w artykule, charakteryzują się zdecydowanie odmiennym asortymentem, w którym brakuje tak specyficznej formy, jaką są grzywny siekieropodobne.

Nieco inną opinię na temat genezy zjawiska deponowania żelaznych przedmiotów we wczesnym średniowieczu wyraziła Justyna Kolenda, omawiając znalezisko z Sadkowa, stan. 3. Badaczka uważa, że zwyczaj gromadzenia cennych pod względem użytkowym narzędzi czy broni mógł się pojawić w każdym społeczeństwie, zarówno pod wpływem obcych impulsów kulturowych, ale również jako efekt odpowiednio wysokiego stopnia rozwoju społeczno-polityczno-gospodarczego (Kolenda 2013: 393-394), a sama idea deponowania przedmiotów żelaznych nie była obca społecznościom żyjącym w północno-zachodniej Polsce (Kolenda 2013: 394).

Dotychczasowe badania prowadzone na grodzisku i towarzyszącej osadzie (Grodziszczu, stan. 1) oraz na stanowisku w Lubinicku dostarczyły dowodów na rozległe kontakty ich mieszkańców zarówno z południowym, jak i północnym kręgiem kulturowym. Znaczenie ośrodka jako ważnego miejsca handlowego i gospodarczego określają dotychczasowe znaleziska wag i odważników, monet, militariów oraz biżuterii obcej proveniencji, a obrazu tego dopełniają poświadczane źródłami wykopaliskowymi ślady produkcji i obróbki żelaza (na osadzie przy grodzisku odkryto dowody intensywnej działalności kowalskiej, w tym relikty kuźni datowanej na XI wiek).

Czy zatem ideę deponowania przede wszystkim narzędzi, które odkryto w znaleziskach gromadnych w Lubinicku i na grodzie w Grodziszczu, można łączyć z zewnętrznymi wpływami kulturowymi płynącymi zwłaszcza z Południa, czy raczej jest to dowód odpowiednio wysokiego stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego lokalnej społeczności? A może przyczyna ukrycia przedmiotów jest jeszcze inna? Ich płytkie zaleganie może świadczyć o pośpiesznym ich zakopaniu, co być może wynikało z pojawienia się nagłego zagrożenia. Warto nadmienić, że umocnienia położonego nieopodal grodziska w Grodziszczu, zbudowane w połowie X wieku, zostały strawione przez pożar pod koniec X lub na początku XI wieku, podobnie jak to się stało na grodzisku w pobliskim Międzyrzeczu (Kurnatowski 2015:

470) czy Pszczewie (Dąbrowski 1998: 255-257). Inna hipoteza zakłada, że przedmioty mogły stanowić skład surowca żelaznego przeznaczonego do dalszej obróbki, jednak sądząc po stanie zachowania narzędzi, w momencie ich zdeponowania przedstawiały w pełni wartościowe właściwości użytkowe (półkossek, ze względu na swoje znaczne rozmiary, został zgięty zapewne w momencie deponowania przedmiotów w ziemi). Próba weryfikacji postawionych hipotez będzie możliwa po rozpoznaniu charakteru samego stanowiska, jego funkcji i chronologii.

Bibliografia

- BANASIEWICZ E., BUSZEWICZ J., KOMAN W., PANASIEWICZ W.
1992 Badania archeologiczne w Hrubieszowie-Podgórzu na stan. 5. *Sprawozdania z badań terenowych w województwie zamojskim* 7: 44-49.
- BARTOŠKOVÁ A.
1986 *Slovanské depoty železných předmětů v Československu*. Praha.
- BERANOVÁ M.,
1980 *Zemědělství starých Slovanů*. Praha.
- BOROWCZAK B. R.
2008 *Topory wojów piastowskich. Bitwa o Ostrów Lednicki*. Szczecin.
- BORZOVÁ Z.
2010 Rýl v období včasného stredoveku a jeho využitie. *Studia historica Nitriensia* 15: 13-34.
- CHUDZIAK W.
2005 Z badań nad funkcją społeczną sierpów i półkosków na ziemiach słowiańskich we wczesnym średniowieczu. *Archaeologia Historica Polona* 15(2): 201-219.
- CHUDZIAK W., KAŹMIERCZAK R.
2014 (red.) *The Island in Żółte on Lake Żarańskie. Early Medieval Gateway into West Pomerania*. Toruń.
- CHUDZIAK W., KAŹMIERCZAK R., NIEGOWSKI J.
2011 *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2006-2009)*. Toruń.
2016 *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2011-2015)*. Toruń.
- CURTA F.
2011 New Remarks on Early Medieval Hoards of Iron Implements and Weapons. W: J. Macháček, Š. Ungerman (red.), *Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa. Studien zur Archäologie Europas*, t. 14: 309-332. Bonn.
- DĄBROWSKI E.
1998 Wczesnośredniowieczny poznańsko-zaodrzański trakt tranzytowy w świetle badań archeologicznych w Pszczewie (1956-1960). W: H. Kóčka-Krenz, W. Łosiński (red.), *Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i Sacrum*: 246-261. Poznań.
- DĄBROWSKI E.
1999 Obraz gospodarki wczesnośredniowiecznych Słowian Zachodnich w poglądach nauki niemieckiej i polskiej. *Rocznik Lubuski* 25: 35-67.
- GINALSKI J.
1997 Wczesnośredniowieczne depozyty przedmiotów żelaznych z grodziska „Fajka” w Trepczy koło Sanoka. *Studia Archeologiczne* 49: 221-239.
- GŁOSEK M.
1996 *Późnośredniowieczna broń obuchowa ze zbiorów polskich*. Wrocław.
- GRUSZKA B.
2011 Przyczynek do problematyki produkcji dziegiu/smoły drzewnej we wczesnym średniowieczu. Glińsk, stan. 1, woj. lubuskie. W: A. Jaszewska (red.), *Z najdawniejszych dziejów. Grzegorzowi Domańskiemu na pięćdziesięciolecie pracy naukowej*: 271-279. Zielona Góra.
2017 (red.), *Grodziszczce. Od grodu plemiennego do kluczowego ośrodka zachodniej rubieży państwa wczesnopiastowskiego. Studium interdyscyplinarne, część I* (= Monografie wczesnośredniowieczne, t. 3). Zielona Góra.
- GRUSZKA B., MICHALAK A.
2019 Preliminary results of using interdisciplinary model of research in the Early Medieval complex in Grodziszczce, site 1, Świebodziń county. W: K. Chrzan, S. Moździoch, S. Rodak (red.), *Współczesne metody badań wczesnośredniowiecznych grodów Europy Środkowo-Wschodniej*: 197-210. Wrocław.
- GÓRECKI J.
2001 *Gród na Ostrowie Lednickim na tle wybranych ośrodków grodowych pierwszej monarchii piastowskiej*. Lednogóra.
- HACHULSKA-LEDWOS R.
1959 Wczesnośredniowieczny skarb żelazny z Mogiły, pow. Kraków. *Wiadomości Archeologiczne* 26: 251-260.
- HENNIG J.
1987 *Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter. Archäologische Beiträge zur Landwirtschaft des 1. Jahrtausends u. Z.* (= Schriften zur Ur- und Frühgeschichte, t. 42). Berlin.
- HENSEL W., HILCZER-KURNATOWSKA Z.
1972 *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej, t. 4*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- JANOWSKI A., KURASIŃSKI T.
2010 Rolnik, wojownik czy „odmieniec”? Próba interpretacji obecności sierpów w grobach wczesnośredniowiecznych na terenie ziem polskich. W: K. Skóra, T. Kurasiński (red.), *Wymiary imości. Nietypowe zjawiska obrzędowości pogrzebowej od pradziejów po czasy nowożytne* (= Acta Archaeologica Lodziensia, t. 56: 79-94). Łódź.
- JAWORSKI K.
1994 Wczesno- i późnośredniowieczne założenie obronne w Starym Książu na Pogórzu Wałbrzyskim. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 35: 511-527.
2005 *Grody w Sudetach (VIII-X wiek)*. Wrocław.
- JÓRDECZKA M., MROZEK-WYSOCKA M.
2011 Wczesnośredniowieczne narzędzia kamienne. W: J. Kabański, I. Sobkowiak-Tabaka (red.), *Materiały do wczesnych pradziejów Wielkopolski. Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne w Lubrzy*: 769-806. Poznań.
- KOLA A., WILKE G.
2014 (red.), *Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, tom II. Mosty traktu poznańskiego*. Kraków.

- KOLENDA J.
2013 Znaleźiska gromadne narzędzi żelaznych ze stanowiska 3 w Sadkowie. W: J. Kolenda, A. Mierziński, S. Moździoch, L. Żygadło (red.), *Z badań nad kulturą społeczeństw pradziejowych i wczesnośredniowiecznych. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Bogusławowi Gedidze, w osiemdziesiątą rocznicę urodzin przez przyjaciół, kolegów i uczniów*: 387-396. Wrocław.
- KOLENDA J., CHRZAN K.
2012 Wczesnośredniowieczna osada na stanowisku 3 w Sadkowie, gm. Kąty Wrocławskie, woj. dolnośląskie. Badania na trasie budowy autostrady A-4 w latach 2005-2009. W: S. Kadrow (red.), *Raport 2007-2008, t. 1*: 281-301. Warszawa.
- KOTOWICZ P. N.
2018 *Early Medieval Axes from the territory of Poland*. Kraków.
- KURNATOWSKA Z.
2000 (red.), *Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, tom 1. Mosty traktu gnieźnieńskiego*. Lednica-Toruń.
- KURNATOWSKI S.
2015 Ogólne omówienie wyników badań. W: S. Kurnatowski (red.), *Międzyrzecz. Gród i zamek w wiekach IX-XIV*: 465-499. Warszawa.
- ŁUCZAK A., GRUSZKA B.
2017 Sytuacja osadnicza w okresie wczesnego średniowiecza na podstawie analiz GIS w południowo-wschodnim skraju Wzgórz Osieńskich, ze szczególnym uwzględnieniem doliny rzeki Lubinicy. W: B. Gruszka (red.), *Grodziszczce. Od grodu plemiennego do kluczowego ośrodka zachodniej rubieży państwa wczesnopiastowskiego. Studium interdyscyplinarne, część 1* (= Monografie wczesnośredniowieczne, t. 3): 95-122. Zielona Góra.
- MAGDA-NAWROCKA M.
2008 Półkosek odkryty na konstrukcji hakowej w Zbąszyniu, woj. wielkopolskie. W: B. Gruszka (red.), *ad Oderam fluvium. Księga dedykowana pamięci Edwarda Dąbrowskiego*: 437-439. Zielona Góra.
- MAKOWIECKA M., MAKOWIECKI D.
2017 Wyniki badań zwierzęcych szczątków kostnych z miejscowości Grodziszczce, stan. 1. W: B. Gruszka (red.), *Grodziszczce. Od grodu plemiennego do kluczowego ośrodka zachodniej rubieży państwa wczesnopiastowskiego. Studium interdyscyplinarne, część 1* (= Monografie wczesnośredniowieczne, t. 3): 289-308. Zielona Góra.
- MAKOWIECKI D., MAKOWIECKA M.
2006 Studia nad średniowieczną gospodarką zwierzętami w strefie środkowej Odry na podstawie analiz archeozoologicznych materiałów z Krosna Odrzańskiego. W: M. Magda-Nawrocka, A. Nawojcka, L. Szymczak (red.), *Archeologia w studiach nad najstarszymi dziejami Krosna Odrzańskiego*: 133-174. Krosno Odrzańskie.
- MAKOWIECKI D., MAKOWIECKA M., WIEJACKA M., WIEJACKI J.
2014 Zbiory faunistyczne z osady w miejscowości Zawada, stan. 1, a gospodarka zwierzętami i środowisko przyrodnicze na pograniczy Dolnego Śląska, Wielkopolski i Łużyc w IX-XIII wieku. W: B. Gruszka (red.), *Wczesnośredniowieczna osada w Zawadzie, stan. 1, gm. Zielona Góra. Studia interdyscyplinarne*: 97-229. Zielona Góra.
- MESSAL S.
2015 *Glinke. Eine slawische Burg des 9. und 10. Jahrhunderts im östlichen Mecklenburg* (= Frühmittelalterliche Archäologie zwischen Ostsee und Mittelmeer, t. 5). Wiesbaden.
- MICHALAK A.
2019 *Arma confini. Przemiany późnośredniowiecznej broni na rubieżach Śląska, Wielkopolski, Brandenburgii i Łużyc*. Zielona Góra.
- MILECKA K.
2017 Roślinność i jej antropogeniczne przekształcenia w młodszym holocenie w sąsiedztwie stanowiska 1 w Grodziszczce, zachodnia Polska. W: B. Gruszka (red.), *Grodziszczce. Od grodu plemiennego do kluczowego ośrodka zachodniej rubieży państwa wczesnopiastowskiego. Studium interdyscyplinarne, część 1* (= Monografie wczesnośredniowieczne, t. 3): 31-42). Zielona Góra.
- MOSZYŃSKI K.
1967 *Kultura ludowa Słowian, tom 1 Kultura materialna*. Warszawa.
- MUSIL J.
2010 Okutí dřevěného rýče a lopaty z Chrudimi Hradební ulice. *Chrudimský Vlastivedný Sborník* 14: 165-175.
- MÜLLER R.
1982 *A mezőgazdasági vaseszközök fejlődése Magyarországon a késővaskortól a törökör végeig* (= Zalai gyűjtemény 19). Zalaegerszeg.
- MÜLLEROVÁ M.
2020 New Synthesis of Early Medieval Iron Hoards from Slovakia. *Archaeologia Austriaca* 104: 283-301.
- NIESIOŁOWSKA-WĘDZKA A.
1974 Sierpy. W: G. Labuda, Z. Steiber (red.), *Słownik Starożytności Słowiańskich, t. 5*: 173-174. Wrocław.
- PADDENBERG D.
2004 *Die Funde der jungschlawischen Feuchtbodensiedlung von Parchim-Löddigsee, Kr. Parchim, Mecklenburg-Vorpommern* (= Frühmittelalterliche Archäologie zwischen Ostsee und Mittelmeer, t. 3). Kiel.
- PATERNOGA M., RZEŹNIK P.
2007 Problem funkcji i użytkowania wczesnośredniowiecznych tzw. prażnic w świetle wybranych znalezisk z Dolnego Śląska. *Dolnośląskie Wiadomości Prahistoryczne* 6: 81-106.
- PETERSEN J.
1919 *De norske vikingsverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Kristiania.
- POLÁČEK L.
2003 Landwirtschaftliche Geräte aus Mikulčice. W: L. Poláček (red.), *Studien zum Burgwall von Mikulčice, t. 5*: 591-707. Brno.
- POLESKI J.
2004 *Wczesnośredniowieczne grody w dorzeczu Dunajca*. Kraków.
2013 *Małopolska w VI-X wieku. Studium archeologiczne*. Kraków.
- REGUŁA K.
1994 Badania archeologiczne Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1991-1992. *Studia i materiały do dziejów żup solnych w Polsce* 18: 127-138.

- 1997 Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w latach 1995-1996. *Studia i materiały do dziejów żup solnych w Polsce* 20: 199-218.
- RYGH O.
1885 *Norske Oldsager*. Christiania.
- SANKIEWICZ P., WYRWA A. M.
2013 (red.), *Topory średniowieczne z Ostrowa Lednickiego i Giecza* (= Biblioteka Studiów Lednickich, Fontes 2). Lednica.
- SCHULD E.
1965 *Behren-Lübchin. Eine spätslawische Burganlage in Mecklenburg*. Berlin.
- STANKIEWICZ U.
2003 Elementy narzędzi ornych z badań wykopaliskowych zespołu grodowego w Brańsku, woj. Podlaskie. W: M. Dulnicz (red.), *Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*: 321-325. Warszawa-Lublin.
- STRZYŻEWSKI C., ŁASTOWIECKI M., KARA M.
2003 Wczesnośredniowieczne grodzisko w Moraczewie pod Ostrowem Lednickim. Komunikat o wynikach badań archeologicznych w latach 1977-1981. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 6: 76-93.
- SZMONIEWSKI B. SZ.
2010 Axe-like iron bars in the Early Middle Ages from Central and Northern Europe. Some comments. W: A. Măgureanu, E. Gáll (red.), *Între stepă și imperiu. Studii în onoarea lui Radu Harhoiu*: 289-295. București.
- TABAKA A., ZAMELSKA-MONCZAK K.
2011 Wczesne średniowiecze. W: J. Kabaciński, I. Sobkowiak-Tabaka (red.), *Materiały do wczesnych pradziejów Wielkopolski. Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne w Lubrzy*: 443-716. Poznań.
- TIETZ B.
2020 Sierp w wodzie – czy ziemski atrybut ujarzmił wodę? W: P. Banasiak, M. Freygart (red.), *Świat Słowian na pograniczu chrześcijaństwa i pogaństwa*: 10-59. Łódź-Toruń.
- TWARDY J., FORYSIAK J.
2017 Przyrodnicze uwarunkowania osadnictwa na stanowiskach archeologicznych w Grodziszczu (stan. 1, 9, 12 i 13). W: B. Gruszka (red.), *Grodziszczce. Od grodu plemiennego do kluczowego ośrodka zachodniej rubieży państwa wczesnopiastowskiego. Studium interdyscyplinarne, część 1* (= Monografie wczesnośredniowieczne, t. 3: 13-21). Zielona Góra.
- ŻAKI A.
1974 *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Find of the early medieval hoard of iron implements from Lubinicko, Świebodziń district

Summary

In recent years, the Świebodziń region has been an area of intensive archaeological research devoted to the issues of early medieval settlement in the pre- and early Piast period.

The results of the study allow the region of today's Świebodziń to be recognized, as an area where settlement during the early Middle Ages developed intensively since at least the beginning of the 8th century. This was undoubtedly favored by natural conditions (the location of most settlements and strongholds on the slopes or in the valley of a wide glacial trough) and the geographical location at the intersection of important communication and trade routes (both land and water) running along the east-west and north-south axes. Later this area with important strongholds in Świebodziń (site 11), Międzyrzecz (site 1) and a little earlier in Grodziszczce (site 1) was an important point guarding a strategic, convenient transition towards the center of Greater Poland.

In March 2018, I received information that in the meadows around Lubinicko, on the southern shore of Lubinieckie Lake, accidental discovery of metal artefacts was made. The find included an axe, two weights, and a few small bronze objects. In connection with the discovery, non-invasive geophysical survey, preceded by searches using metal detectors, was carried out. Surface prospection was conducted within previously delimited areas (grids), which are also the geodetic matrix of geophysical surveys. During the research, in the middle part of the study area, an hoard of iron implements consisting of two sickles, a scythe, two axes, a shovel fitting and two unspecified fragments was discovered. Depositing depth did not exceed 30 cm below the present ground level.

Similar items that are part of the find from Lubinicko are common elements of other early medieval hoards from Poland and neighboring areas.

Assuming that the site in Lubinicko existed together with the nearby stronghold in Grodziszczce (site 1) and the accompanying open settlement and without other, well-dated finds from Lubinicko, we must place the chronology of the deposit in a fairly wide time frame, covering the period of development of both phases in Grodziszczce (from 2nd half of the 10th to 2nd half of the 12th century).

Autor/Author:

dr Bartłomiej Gruszka, Polska Akademia Nauk, Instytut Archeologii i Etnologii,
Ośrodek Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich
ul. Kuśnierska 12/12a, 70-536 Szczecin,
b.gruszka@iaepan.szczecin.pl, ORCID: 0000-0001-6061-124X

(red.), *VIR BIMARIS. Od kujawskiego macez-
nika do stepów nadczarnomorskich. Studia z
dzziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego*

ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Koško
(= *Archeologia Bimaris – Dyskusje 5*): 155-174.
Poznań

Autor/Author:

mgr Olga Adamczyk, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu
ul. Wodna 27, 61-781 Poznań,
olga.adamczyk@muzarp.poznan.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2985-1354>